

Rerum Naturalium Fragmenta No. 95

Moesz Gusztáv - Szemere László:
A szegfűgombához hasonló parla-
gi tölcsérgomba okozta mérge-
zések 3

Szemere László: Kertünkben 17
fészkelő madaraink

Budapest
1936

.

Rerum Naturalium Fragmenta

Szemere László szerkesztése:

Budapest II., Debrői-u. 15

A szegfűgombához hasonló parlagi tölcsérgomba okozta mérgezések.

Írták: Moesz Gusztáv dr. és Szemere László.

A Magyar Kir. Mezőgazdasági Növénykórtani és Biokémiai Intézet Gombászati Osztályának egyik tevékenysége az is, hogy az egyes gombamérgezési eseteket kivizsgálva lehetőleg kiderítse azt, hogy milyen fajta gomba okozta a mérgezést.

Az 1930. év őszén feltűnő sok ú. n. őszi gombamérgezés volt; azok kivizsgálása során kiderült, hogy a parlagi tölcsérgomba (tőkésgomba) (*Clitocybe corda* Schlr.) okozta a bajt.

Miután a feldolgozott adatok egy része a Nemzeti Múzeum Növénytárába érkezett, – hol azokat Moesz Gusztáv dr. igazgató dolgozta fel – azért közösen mutatjuk be olvasóinknak azt, hogy a gombamérgezések kivizsgálásánál hogyan jártunk el, s közösen fordulunk a magyar nagyközönséghez azzal a kérésünkkel, hogy a jövőben esetleg előforduló gombamérgezések kivizsgálásához adatok (vagy gombamaradékok) beküldésével nyújtson segédkezet.

Így bizonyos statisztikai adatokhoz jutunk, amelyeket mi az előzetes védekezésnél, az orvosok pedig a gyógykezelésnél értékesíthetünk.

A parlagi tölcsérgomba erdőn kívül terem, s éppen olyan helyeken, ahol a jól ismert közönséges szegfűgomba (*Marasmius oreades* Bolt.) is otthonos, ezért kötelességünknek tartjuk a nagyközönség figyelmét rá felhívni.

Felül: parlagi tölcsérgomba, *Clitocybe corda*, alul: szegfűgomba, *Marasmius oreades*.

Hogy a parlagi tölcsérgomba mérges, arról tulajdonképpen a magyar szakirodalom emlékezett meg először. Szemere L.: «Gombáskönyv kezdők részére» c. munkájának 82. száma alatt van a leírása és színes ábrája is. Itt említi szerző, hogy ez a gomba mérges. A mérgezés tüneteiről és erősségéről közelebbi adatokat azonban még nem közölt, mert a könyv megjelenéséig (1926) nem állt elegendő adat a rendelkezésére. Az ideig még csak egy, nem halálos kimenetelű mérgezés volt e gomba terhére írható.

A parlagi tölcsérgombát, mint mérges gombát Bresadola is említi az »Iconographia Mycologica« c. munkájában. A tölcsér-

gombákat tárgyaló III. kötet (megjelent 1928-ban) 144. oldalán van a gomba leírása és színes képe is.

A gomba leírását a következőkben adjuk:

Kalapja világos okker-barna, eleinte fehéresen hamvas. Domború, majd besüppedt, tölcséres, végül pedig hullámosan gyúrt szélű. 2-5 cm széles.

Bélése, azaz a gomba lemezei világosabb, mint a kalap színe; eleinte sűrűn állók, az idősebb gombán kevésbé. Keskenyek, különféle hosszúak s a tönkre többé-kevésbé lefutók. Akadnak azonban olyan példányok is, amelyeknek lemezei nem futnak le. Az ilyen példányok, főként ha a lemezek ritkábban állanak, csalódásig hasonlíthatnak a szegfűgombához.

A gomba tönkje (szára) ugyanolyan színű, mint a kalapja. Közel egyforma vastag, néha alul, néha felül vastagabb, alja gyakran gumós. 1-4 cm magas, 2-10 mm vastag.

Húsa barnás vagy piszkosfehér, színtartó, jóízű, jó szagú. Szaga a szegfűgomba szagára emlékeztet. A belőle készült étel jóízű, s így mérgeességét semmi sem árulja el.

Gombánk réteken, legelőkön, parlagokon terem, de bokros helyeken, esetleg gyér erdőben is, leginkább ősszel, októberben és novemberben. Hazánkból számos termőhelye ismeretes, közönségesnek mondható.

Miután a közönséges szegfűgomba élvezete annyira általános, hogy annak gátat vetni nem igen lehet, célszerű, ha legalább a két gomba közt levő különbségekre rámutatunk.

Ezért közöljük röviden a szegfűgomba rövid leírását is.

Kalapja eleinte púpos, majd szétterülő; pereme felhajló is lehet. Sima, száraz. Színe világos okkertől barnáig terjedhet, a púp olykor sötétebb. 5 cm-ig nő.

Bélése, azok lemezei gyéren állának, a tönkre nem futnak le s rendszeren szélesebbek, mint a kalap húsa. Színük a kalap színénél világosabb.

Tönkje egész hosszában egyenletesen 3-4 mm vastag; elérheti a 8 cm hosszúságot is, színe mint a kalapé. Felül finoman korpás, különben sírna. Szívós, szárazon megsodródó.

Húsa világos sárgásfehér, kellemes ízű és szagú. Szaga a szegfűszegre emlékeztet.

A szegfűgomba májustól októberig terem, mezőkön, réteken, gyakran közöket alkotva, seregesen.

A parlagi tölcsérgomba és a szegfűgomba közötti különbségek némely esetben alig szembeszökők, máskor pedig igen feltűnők. A gyűjtő kis körületekintéssel eligazodhatik közöttük.

A parlagi tölcsérgomba első szempillantásra sokszor fehéresnek mutatkozik a rajta levő fehér hamvasság miatt. Ez a hamvasság éppen a fiatal, még nem érintett gombán a legszembetűnőbb; ezzel szemben a szegfűgomba apró, illetve fiatal példányai barnábbak, mint a kinőtt gombák, melyek, mire megnőnek, kifakulnak. Viszont a parlagi tölcsérgomba hamvassága később különféle hatásokra (eső, dörzsölés) jórészt

eltűnik, s így e gomba utóbb sötétebb.

Több mérgezés esetében jelezték is, hogy a bajt egy apró, »fehéres« gomba okozta. Küldtek is gombát, persze, mire azok megérkeztek, már nem voltak fehéresek.

Első eligazításul mégis a gombák lemeze szolgál. A parlagi tölcsérgombák sűrűn álló lemeze lefutó, a szegfűgombák lemeze gyér s nem lefutó.

Ha a szegfűgombák közé csak 1-2 darab parlagi tölcsérgomba kerül, az az egész ételt nem teszi halálosan mérgessé, hanem csak az betegszik meg, akinek véletlenül a kanalába került a mérges gomba.

De lássuk most már azokat a mérgezési eseteket, amelyek révén a parlagi tölcsérgomba mérgessége bebizonyosodott. Az eseteket idősorrendben fogjuk felsorolni.

Gerő Zoltán kísérletügyi adjunktus 1920 októberében Felsőgödön (Pest m.) egy gyér akácosban pár liternyi apró tölcsérgombát szedett. Ebből a nővére (Závodszkyné Gerő Lenke) vacsorára kettőjük részére jó adagot elkészített. A gombát sokáig párolta, a kifőtt levet pedig elöntötte. A gomba mindkettőjüknek nagyon ízlett, azonban az étkezés után alig 15-20 perc múlva oly nagy gyengeség vett rajtuk erőt, hogy szinte letargikus állapotba estek. Nagy nyálfolyás közben izzadás jelentkezett, amely az éjjelen át még fokozódott; reggelre azonban a betegség tünetei teljesen elmúltak.

Gerő azt a gombamennyiséget, amit nővére el nem készített, kiszárítva eltette, s a példányok egy részét most a Nemzeti

Múzeum Növénytára, más felét pedig a Gombászati Osztály őrzi. Ezen példányok alapján ismertethette tehát Szemere a parlagi tölcsérgombát mint mérges gombát idézett gombás-könyvében.

Bresadola Jakab, a kitűnő olasz mikológus, saját magán és családján tapasztalta a parlagi tölcsérgomba mérgező voltát. A már idézett helyen, a gomba leírása után ezt írja: »...insuper etiam venerata est; ego familiam novi cibo hujus speciei venenatam; tamen, ope medica adhibita, non exitu letali.«

Tehát ez a mérgezés sem volt halálos kimenetelű, amit Bresadola a gyors orvosi beavatkozás javára írhatott.

Gerőék esetében hihetőleg az mentette meg a fogyasztókat, hogy a gombát sokáig párolták, ami olybá vehető, mintha azt leforrázták volna. Több más mérges gombáról tudjuk azt, hogy leforrázás után kevésbé ártalmas.

1925. év telén a Nemzeti Múzeum Növénytárába érkezett az Országos Bírósági Vegyészeti Intézettől egy, állítólag gombamérgezésben elhalt ember gyomrában talált néhány gombadarab. A gombadarabok a szegfűgombára emlékeztettek, bár a gyomor nedvétől szürkésbarna színt kaptak. A gomba lemezei részben kissé lefutók voltak.

Akkor nem sikerült a gombát pontosan meghatározni. Most, hogy több megvizsgált eset áll rendelkezésünkre, szinte biztosan mondhatnók, hogy a mérgezést a parlagi tölcsérgomba okozta.

A «Pécsi Napló» 1930. november 14-i számában közölt gombamérgezéssel tüzetesen foglalkoztunk. Arról szól a híradás, hogy Kovács Márton őcsényi (Tolna m.) gazda és felesége, továbbá nyolcéves fia (Márton), két és fél éves lánykája (Mária), végül anyósa (Kis Mihályné) legelőn szedett gombától mérgezést kaptak, közülük a kis lányka és édesanyja meg is halt. Fel szólításunkra Kis Gergely őcsényi jegyző nagy ügybuzgalommal segédkezett abban, hogy ezt a szomorú esetet megvizsgálhassuk.

Az életben maradt Kovács Márton ugyan nem tudott még akkor maradék gombát felmutatni, de kihallgatása során tett előadásából úgy láttuk, hogy a gomba szegfűgomba lehetett, amely közé másfajta mérges gomba is kerülhetett. A mérgezés november hó 3-án este 8 órakor történt s ugyanazon éjjelen, éjfél felé rosszul lett a család. Negyediken reggel orvosi kezelésben részesültek, 5-én délben 12 órakor a kis Kovács Mária meghalt, míg Kovács Mártonné november hó 7-én d. u. 2 órakor halt meg.

Ezt az értesítést november 22-én kaptuk meg azzal a hírrel együtt, hogy olyan gombát, amilyen a mérgezést okozta, nem sikerült gyűjteni. Azon dátumtól kezdve az idő hőmérséklete még novemberen túl is igen enyhe volt, s ennek a körülménynek köszönhető az, hogy a hó végén, 29-én, mégis küldhetett Kis Gergely főjegyző gombákat, melyek ugyanarról a legelőről valók voltak, ahol a mérgezést okozó gombát szedték.

A mintegy 50 gombából álló küldeménynek kétharmada parlagi tölcsérgombának, egyharmada téli fülőkegombának (*Collybia velutipes* Curt.) bizonyult. A téli fülőke, mint tudjuk, ehető gomba, és mivel a Kovács Márton adta gombaleírás is

csaknem 100%-ig a parlagi tölcsérgombára utal, azért bizonyosra vehető, – kapcsolatban a többi esetekkel –, hogy a halálos mérgezést ez a gomba okozta.

A gombamérgezés tüneteit Kovács Márton a következőképpen adta elő a jegyzőkönyv számára:«... a halált okozó gombát november hó 3-án este körülbelül fél nyolc órakor ették, levesnek elkészítve, s az elhalt kislánya: Mária, 4-én éjjel egy órakor lett rosszul; erős hasmenés és hányás vett rajta erőt, amely 10 percig tartott.

Azután elaludt. Reggel hat órakor orvosi kezelésben részesült, ricinust kapott, ez újból meghajtotta, ezután egy darabig sűrűn volt hasmenése, majd görcsök jelentkeztek, melyek egészen haláláig, nov. 5-én délig tartottak.

Elhalt feleségénél a tünetek hasonlóak voltak, csak azzal a különbséggel, hogy felesége gyomormosást is kapott s erősebb, ellenállóbb szervezeténél fogva november 7-ig élt, amikor d. u. 3 órakor, egész napon át tartó szenvedés után meghalt.»

Szembetűnő, hogy e két haláleset oly későn – 40, illetve 91 óra múlva – következett be, és, hogy az orvosi segély eredménytelen maradt, ami valószínűleg annak tulajdonítható, hogy a gombát levesnek készítve fogyasztották. Nincsen adatunk arról, hogy mik voltak a tünetek a család életben maradt tagjainál. Nekik talán nem jutott a parlagi tölcsérgombából, csak az ehető téli fülőkéből, mely gomba a gyűjtés jelentékeny részét tehetette.

A «Friss Újság» 1930. évi november hó 16-i számában olvashattuk, hogy Gál András 72 éves kispazda gombát szedett a

mezőn, amiből a felesége vacsorát főzött. Éjjel mindketten rosszul lettek. A mentők beszállították őket a kórházba. Az öreg Gál András reggelre meghalt, míg az öregasszonyt sikerült megmenteni. Itt a halál jóval korábban, körülbelül 10-12 óra múlva következett be. Székesfehérvár Tiszti Főorvosi Hivatalának köszönhetjük, hogy ebben az esetben a mérgezést okozó gombákat megkaphattuk. 1930. nov. hó 27-én két doboz gombát kaptunk onnan.

Az I. számmal jelzett doboz kísérőlevelére ez volt felírva: «Állítólag csak ilyen gombát szedtek és ettek Gálék», a II. jelzésűre pedig ez: «Ugyanazon termőhelyről szedett gombák, s nincs kizárva, hogy véletlenül ezekből a fajta gombákból is szedett Gál.»

Az I. sz. dobozban kizárólag csak parlagi tölcsérgombát találtunk, s ez tette ki a második doboz gombáinak is a zömét, bár azok között pár darab elfakuló tölcsérgomba (*Clitocybe expallens* Pers.), egy darab sárga harmatgomba (*Stropharia coronilla* Bull.) és egy-két téli fülőkegomba (*Collybia velutipes* Curt.) is volt.

Ezek bajt nem okozhattak, tehát ez esetben is a parlagi tölcsérgomba okozta a mérgezést, mely gombát a szegfűgomba helyett szedték!

Albeker Károly dr. kalocsai járási tiszti orvos is több értékes adattal támogatott minket az ott 1930 őszén előfordult gombamérgezéseket illetően. Albeker gombát is küldött (t. i. parlagi tölcsérgombát), de a megbetegedések menetét is tüzetesen leírta. Leveléből közöljük a következő sorokat:

«A kérdéses gomba ősszel, október végén és novemberben került tömegesebben a kalocsai piacra, de még december 14-én is találtam egy asszonynál. Foktő és Kecel községbeli asszonyok hozzák, de ők maguk nem eszik; szedik, mert kelendő a piacon. A gombát nem is ismerik pontosan.

Részletesebb adatokat négy családtól tudtam szerezni, de volt több is (t. i. mérgezési eset), amit részben orvoskollégáimtól hallottam, részben a piacon mondták nekem néhányan, – mikor a piacon gombát kerestem –, hogy ők is ettek és rosszul lettek.

Az első, tudomásomra jutott eset egy fiatal, nőtlen mérnök esete volt, aki rokoncsaládnál vacsorázott, és pedig rizses gombát. Utána színházba ment, de már az első felvonás alatt nagyon melege volt, csurgott róla a verejték, azért hazament. Útközben folyton kellett köpködni és reszketett. Otthon hasfájás, hányás, hasmenés lepte meg.

A gyorsan hívott orvos koffein-injekciót adott. Másnapra gyenge volt, de hivatalba ment s rendesen evett. A gombás ételből még négy felnőtt férfi, két felnőtt nő s egy hétéves leány evett, de állítólag egyik sem érezte magát rosszul, a cseléd a maradékot megette. Kapott a kutya és a macska is, ezek napokig gunnyasztottak, reszkettek, könnyük csurgott, nyáluk folyt, a macska negyednapra megdöglött. A gombát elkészítés előtt leforrázták és utána ismételtén megmosták hideg vízzel.

A második családnál gombalevest készítettek: a gombát meleg és hideg vízzel többször jól megmosták. Evett négy felnőtt és négy gyermek (2-8 évesek). Egy hatéves fiú lett feltűnően rosszul, nagyon erős izzadás, nyálfolyás, hányás, hasmenés

voltak a tünetek, pulzus kicsi: 130. A család többi tagjai is mind bővebb izzadásról és nyálfolyásról panaszkodtak.

A harmadik esetben tojasos gomba alakjában fogyasztották. Elkészítés előtt leforrázták. Három felnőtt evett belőle, köztük egy orvos is. Kettőnél szokatlan melegségérzés és bő izzadás jelentkezett, a harmadiknál ezenfelül hányás és hasmenés is.

A negyedik családnál hagymás zsírban pirítva készítették el. Elkészítés előtt több léről alaposan átmosták (mivel homokos volt), de csak szoba-hőmérsékletű vizet használtak hozzá. Itt mindnyájan megbetegedtek, az izzadás és nyálfolyás mellett hányás és hasmenés is fellépett.

Minden mérgezési eset rövidesen és teljesen meggyógyult, még csekélyebb emésztési zavar sem maradt vissza.

Beszéltem egy asszonnyal, aki azt mondta, hogy többször evett a gombából, de gyenge ecetes vízzel abálja (forrásban levő vízbe dobja s mindjárt kihalássza szűrőkanállal), s így nem okozott kellemetlenséget.

Emlékszem rá, hogy körülbelül 10 évvel ezelőtt is volt ilyen gombamérgezés, késő ősszel.»

Amint Albeker dr. pontos értesítéséből láthatjuk, a mérgezési tünetek az izzadást és nyálfolyást illetőleg a Gerő-féle, a hányást és hasmenést illetőleg pedig az őcsényi mérgezések tüneteivel egyeznek meg.

A kalocsai esetben a parlagi tölcsérgomba halálos mérges voltát – szerencsére csak egy elhullott macska igazolja. Nem kell

azonban elfelejtenünk azt, hogy a felsorolt négy eset közül háromnál a gombát leforrázták, a negyediknél pedig hagymás zsírban sütötték ki. De gondolhatunk arra is, hogy az ételben a parlagi tölcsérgombán kívül több-kevesebb szegfűgomba vagy más ehető gomba is lehetett. Ezzel magyarázható meg az is, hogy nem mindenki lett egyformán súlyosan beteg. Végül számításba vehetjük azt is, hogy az egyes egyének szervezete különbözőként viselkedik a mérges gombával szemben.

A parlagi tölcsérgomba vegyi vizsgálata során az tűnt ki, – Fritz Gusztáv dr. egyetemi magántanár vizsgálatai szerint –, hogy méreganyaga a légyölő galócából is ismeretes muscarin. A tünetek is jórészt ezt igazolnák, bár a légyölő galóca mérgezési eseteiben nem mindig jelentkezik a hányás és a hasmenés.

Ha lehet most már a gyógyítás módját is azonosnak venni, akkor kétségtelenül a legelső teendő a gyomor és a belek kiürítése, bár láttunk olyan esetet is, – Kovács Mártonné! – amidőn a gyomormosás sem segített. Az izgalmi stádiumban céltalan bódítókat nyújtani, mert ezek az elerőtlenedést növelhetik. Ez ellen a 2 mg-os sztrichnin injekciókat ajánlják. Hogy megfelelő szérummal lehet-e gyógyítani a betegeket, – mint a gyilkos galóca esetében – azt kísérletek útján kellene eldönteni.

A parlagi tölcsérgombáról bebizonyosodott, hogy a halálosan mérges gombák közé tartozik. Mivel még többfajta olyan gomba is okoz mérgezést, amelyről elegendő adatunk még nincs, azért nyomatékosan kérünk mindenkit arra, hogy az általa tudott mérgezési eseteket akár a M. Kir. Nemzeti Múzeum Növénytárának (Budapest, V., Akadémia utca 2), akár a Magyar Kir. Mezőgazdasági Növénykórtani és Biokémiai Inté-

zet Gombászati Osztályának (Budapest, II., Herman Ottó-út 15) bejelenteni szíveskedjenek.

Amikor gombát nem is tudnak beküldeni (visszamenőleges adatoknál, mert azoknak is hasznát vesszük!), akkor a következőkre kell tekintettel lenni:

- I. Hol és mikor (hónap) termett a mérgezést okozó gomba?
2. Milyen volt kalapjának a színe, alakja és nagysága?
3. Milyen volt a bélése? Csöves-e, lemezes-e? Ha lemezes, a lemezek lefutottak-e a tönkre, vagy sem?
4. A tönk hossza, vastagsága, színe, alakja (pl. gumós), gyűrűs vagy papucsos volta ugyancsak hasznos támpontok.
5. Fontos az is, hogy a gomba hújának milyen volt a színe?
6. A mérgezés tünetei mik voltak?

Természetesen az a legjobb, ha sikerül olyan gombát beküldeni, amilyen a mérgezést okozta. Ha mentől több adatot kapunk, akkor 1-2 évtized alatt bizonyára sikerülni fog azoknak a mérges gombáknak a fajtát megtudnunk, amelyek a legtöbb mérgezést okozzák.

(Egészség, 1933, vol.46, no.4, p.97-102)

Kertünkben fészkelő madaraink

Írta: Szemere László.

A kert fekvése válogatja s mineműsége, hogy benne milyen madarak fészkelhetnek. Igen hosszú lehet tehát a sorozat, azaz mind-ama madárnak a pusztá felsorolása is, amely otthonát egy-egy kertben építi meg.

Hallottam, hogy egy-egy félreeső balkáni kertben (Albániában?) sasok és keselyűk költenek egy-egy hatalmas körtefán. Községen kívül eső berkekben, ligetekben, folyópartokon telepített kert hazánkban is elég van s ott jóformán mind-ama madár előkerülhet, illetve költhet, amely fennjelzett helyeket választja otthonául.

A mi kertjeinkben a madáróriások közül költhet a gólya, amely madár nem mindig háztetőkre rakja meg fészket. Hanem utána – nagyságsorrendben – egy nagy semmi következik, hogy azután a rangsorban a varjú meg a szarka következzenek. Bár ezek is, ha területileg éppen a kertben költenek is – ha az elhagyatottabb – akkor is inkább a kertben megtúrt másféle fára (nem gyümölcsfára) építik meg fészkeiket. Ugyan sudár szilvafán, de almafán is elégszer láttam már szarkafészket.

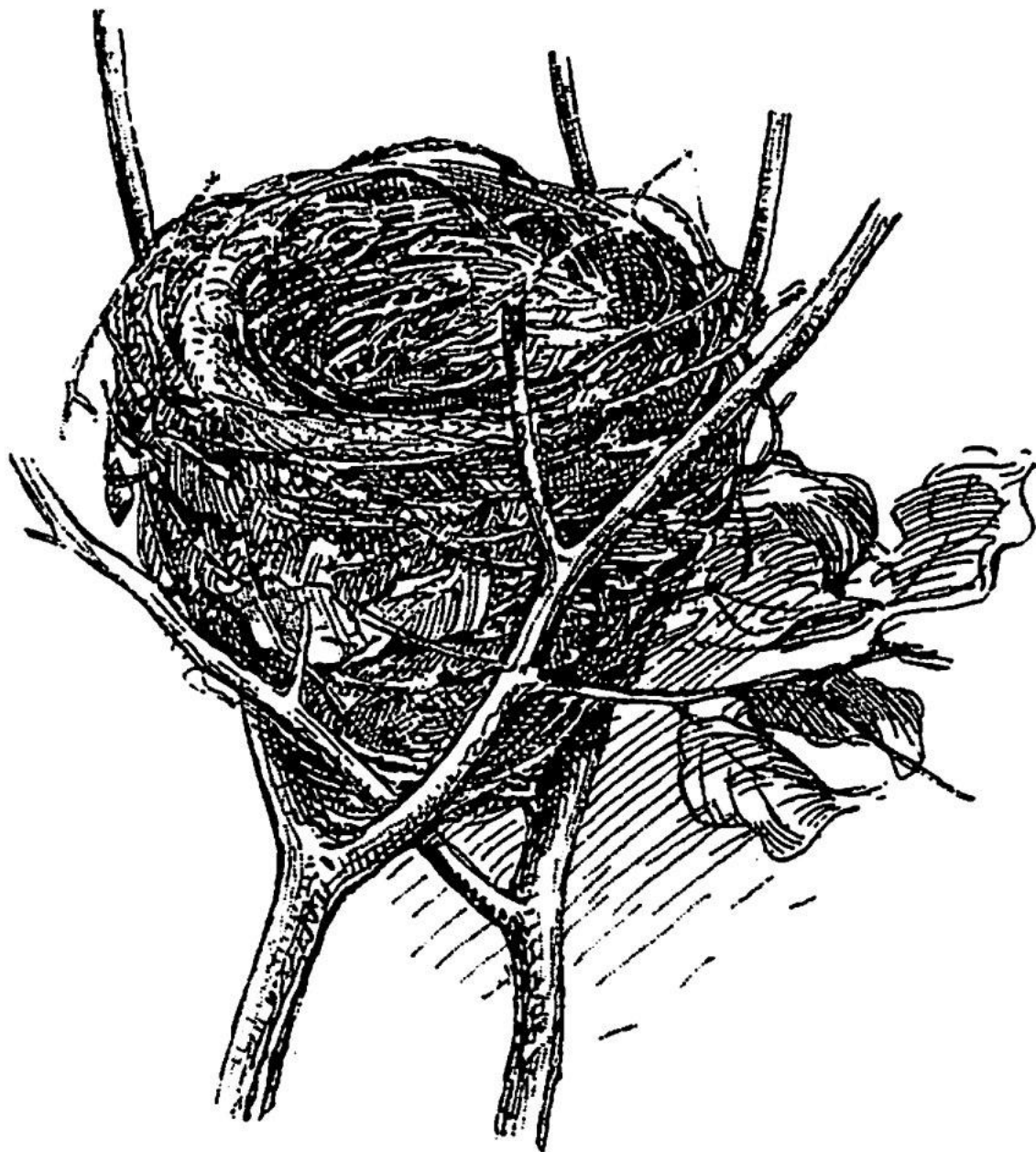
Hát, hogy egyelőre az ilyen »külterjes« kerteknél maradjak, felsorolok olyan madarat, jó egypárat, amely a rendben tartott kertekbe nem igen merészkedik.

Sárospatakon, illetve a határában, láttam olyan kertet (ha szabad kertnek írnom!?), ahol akác, tölgy, jegenye meg egyéb fa között szerénykedtek almafák, körték – mint a tilinkó likai, oly sűrűn odvasak – s akadt 1-2 őszibarack is, melyek talán az elhajított magvakból keltek. Szülte őket a véletlenség, nevelgette az irgalom. Úgy is néztek ki.

Hát íme, mi mindenféle fészek volt ott : megkoronázta a díszes kolóniát egy gólyafészek. Az egyszersmind szállást adott egy csomó házi verébnek is. Az odúlakók közül találtam ott kék csókát, közönséges csókát, büdös bankát (pardon, tisztességes neve is van: búbos banka!), seregélyt, azután tarka harkályt, amely az odvak egy részét ácsolta.

Az apróbb madarak közül, mármint az odúlakók közül, volt ott széncinege, kerti rozsdafarkú, barázdabillegető és főként sok parlagi veréb. Egy parlagi veréb fészket villás fával kisodortam – madarászó gyerek voltam ugyanis, talán másodgimnazista s élénken emlékszem arra a hatásra, amit rám az a parlagi veréb-fészek gyakorolt. Pávatollakból volt az ágyazva! Nohát, a sok szép ragyogó pávatoll valóságos ternó volt nekem akkor.

Egy eldugottabb tölgyfán ravaszkodott egy hamvas varjú fészke, a sara galagonyabokrokban egy szarka fészke akart észrevétlen maradni, míg a jegenyefákat a vetési varjak szállták meg. Ezek falvában bíraskodott vagy két kékvércse-pár, amint az már szokott lenni, ott, ahol. Tudniillik, ahol a kékvércse divatos.

Feketerigó fészke.

A banka és a kékcsóka híján ugyanaz volt fészkelő madárfaunánk lasztoméri ősparkunkban, hol boldogult atyám négyholdas kertjének körüle még vagy kétholdas erdőcskét telepített néhány, már az ő java korában ott díszlő topolyafa köré. Eme nevezetesebb fákat nem volt szabad kivágni, mind természetes halállal haltak meg, azaz dűltek ki, mikor már annyira kiodvasodtak, hogy nem tudtak a viharokkal tovább dacolni.

Egy ilyen, ma immár közel 100 éves fa – ezüstnyár – áll még ma is, t. i. az nem üregesedett meg s egy tűz perzselte oldalágától eltekintve, egészséges, mint a makk. Átmérője kb. 1.5 méter, de ehhez képest nem túl magas, mert oldalt bontakozott ki terebélyes koronája, mely beárnyékol egy kisebb telket, úgy egy 120-140 □ ölelet. Miután ez a fa nem volt odvas, rajta, illetve benne nem is volt madárfészek, egy kis őrgébicstől eltekintve.

Mezei pacsirtafészek.

Hanem azóta már kidúlt testvérfáin díszes vetési varjú kolónia volt. Egy-egy kitörött oldaltörzsük megmaradt csonkja fehérre váltan meredt ki, azok belül korhadásnak indulva, szállást adtak aztán a csókáknak, meg a vörös vércséknek. A kékvércsék ott is a nyílt varjúfészekből foglaltak el egyet-egyet.

Szabadjára nőtt, komlóval, vadrózsával, folyondárral, meg efféle ragaszkodó növényekkel dúsan beborított bokraink között a poszáták voltak otthonosak, a földi sűrűségben meg a fülemüle.

De ne felejtsem el a pintyféléket se. A profán és mindenütt jelenvaló autri-uszkve verében (házi és parlagi) kívül volt taka-

ros pintyőkénk, csinos tengelicénk (stiglinc az másként), citromsármányunk, zöldikénk. Értve persze csak azokat, amelyek egy-egy gyümölcsfán, mogyoró- vagy egyéb bokorban költöttek is.

A rigókat a sárgarigó képviselte. A budapesti kertekben oly gyakori feketerigó az én gyerekkoromban még nem volt mint kertben fészkelő madár ismeretes. Illetve azon a vidéken (Zemplénben) még ma sem merészel kertekben költeni.

Volt továbbá ott vadgerle, amely ugyan nem gyümölcsfán költött, de valamelyes komló övezte magasabb bokorban, máskor meg a gömbakácban. (Négy gömb-akácot is ültetett boldogult atyám, ami kissé kontrasztos volt az ősparkban. Egy darabig. Mert aztán szétterebélyesedtek, elformátlanodtak, hogy senki se foghatta volna rájuk azt, hogy azok gömbakácok.)

Kerti lakónk volt a szürkebegy, a kerti rozsdafarkú, egy pár tarkaharkály, a kis őrgébics, a tövisszúró gébics. Az őrgébics terebélyes körtefánkon is költött, már a tövisszúró gébics csak a kertet egyik részről övező galagonyasövényben.

A galagonyasövényt ne értsük szó szerint. Csak annyiból, hogy egy árok partja mentén sorjába volt ültetve a galagonya. Azonban a négy méterig felcseperedett sor belső oldalából ki volt vágva alagút szerűleg egy kb. 2 méter magas sétány. E »sövény« teteje a mellette levő tölgyes alsó ágaival kötött szoros barátságot. Közvetlenné tette azt a mindkét rangbeli növényzetre rákapaszzkodó komló, vadrózsa. Hát az ilyen övezetű kert eldorádója is a madaraknak, még madárvédelem nélkül is.

Mi aztán – Zoltán öcsémmel – mesterséges fészekodvakat is tettünk ki, azonban nem volt örömünk bennük. Mert az olyan okkázio volt a szomszédos tót gyerekeknek, hogy mind ellopkodták őket.

Valamint a berkek, ligetek közé ágyazott kertekben nehéz olyan határt vonni, hogy hol ott a kert, hol ott a berek, úgy a tó- vagy folyóparti kertek is olykor a füzesekbe meg a nádasokba vesznek el. Ilyen helyen – a fennírt madárságon kívül – még jó egypár madár fészkelhet.

A nagyobb gémekből szóba jöhet a szürke gém imitt-amott, de gyakoribban a törpegém (*Ardetta minuta*), amely tó- meg folyóparti füzéseinkben gyakori. De akad ott tücsökmadárféleség – (*Locustella*; e madarakról is meg fogok egyszer hasábjainkon emlékezni, kevesen ismerik őket) – s akadnak nádiposzták, sitkék s ha nagy néha egy-egy kékbegy is.

S majd elfelejtettem a legközönségesebb nádlakót, a nádirigót. 3-4 nádszálla épített takaros fészke nem szokott messze lenni a parttól s így hamar megláthatjuk, ha ugyan a madár ott tanyázását buzgó karattyolása már előbb el nem árulja.

Mert eme, hol csúfolódó, hol meg csak csevegő karattyolás mindenkinek feltűnik; a legtöbben gyönyörködünk is tréfás mondókájában, mely vásári zshivajja fajul ugyan, ha a nádasban bőven fészkel a nádirigó. Annyira feltűnik e karattyolás, hogy népies mondókák is forognak közkézen, illetve gyermekszájon róla.

Valamely tiszaparti vadkertben, illetve hát mellette, egy fűzön lógott a függő cinege takaros fészke. Másutt – Marosvásárhely

körül – egy gyümölcsösben, körtefa odvában a füleskuvik költött. Az erdőkel határos kertekbe olykor betelepszik a csuszka, a fakusz s az említett nagy tarkaharkályon kívül még a zöld-meg a szürke harkály is. S ott az énekes rigó, hegyvidékeken meg a léprigó is.

Erdei pintyfészek.

Ragadozó madár az obligát vércséken kívül mégse igen merészkedik kertjeinkben megtelepedni, mármint a nappaliak. Mert a baglyok apraja el-el foglalja hébe-hóba a gyümölcsfák odvait is. A már említett füles kuvikon kívül szóba jöhet természetesen a közönséges kuvik is, azután a lángbagoly, amely azonban inkább épületek gerendázatában szeret tanyázni. Látam kertben fészkelő macskabaglyot is, az azonban a gyümölcsöspark kápolnájának kis toronyablakában ütötte fel sátorfáját, illetve rakta meg fészkrét.

Nem lenne teljes a sorozat, ha az ökörszemről, meg a másik bujkáló madarunkról, a vízirigóról megfeledkeznék. Ezek a hidak eresztékeiben, illetve a kő- vagy faanyag réseiben előszeretettel költenek s így belül kerülnek olykor a kert kerítésén is.

Hasonlatos helyen sárga billegetőt is észleltem és pedig Késmárkon.

Törpe gémek.

Gyergyószentmiklóson pedig egy kertben a hegyi billegető (*Motacilla boarula*) ütött tanyát, ami úgy volt, hogy keresztül folyván a Bekényi-patak egész Gyergyószentmiklóson, átszel egy csomó kertet is. A havasi patakok mellől sehol se hiányzik a hegyi billegető s mint látjuk, ha a patak a városon át is veszi az útját, hát ott is nyomon követi. A fészke valószínűleg egy

csúrszerű épület alatt volt, melyet helykihasználás végett részben a patak fölé épített kertjébe a székely.

Közönséges kertekben, parkokban lakik a csicsörke is, azon egyéb rokonság közepette, amelyekről már fentebb megemlékeztem. Szülőfalum környékén nem fordul elő e csinos kis pintyfésleség.

Annál több van belőle a Budapest körüli kertekben. Kenderikét is láttam már kertben, már t. i. a fészkét, és pedig Késmárkon. Ugyanott gezét is. E gyönyörű hangú énekes se fordul elő »minden bokorban«, azaz minden vidékünkön. Ami kár, mert az talán a legváltozatosabb hangú énekesünk.

Gondozatlanabb kertekben költhet a búbos pacsirta s jóformán minden kertben fészkelő apró ro varevő madár fészkéhez hozzáférközhet a kakukk, amely az ő tojásait azok fészkeibe csempészi.

Hegyvidéki kertek lugasaiban gyakran költ a házi rozsdafarkú. Ha a kert kerítése kövekből van felhalmozva, gyakran tanyát üt – így hát a kerítésben – a csinos hantmadár. Sőt egy ízben, Sátoraljaújhely határában, pásztormadarak telepedtek meg a szőlőket határoló kőpartban.

Azt meg itt Csillaghegyen észlelem (hol most lakom), hogy az itt-ott meredekre faragott homokbuckák falában parti fecskék költenek többedmagukkal. Több teleknek, kertnek képezi, habár csak egyfelől is, kerítését ilyen meredekség s így aztán elmondhatjuk azt a furcsaságot, hogy a parti fecske is költhet „kerítésben”.

A többi fecske is csak ilyen mellékes vonatkozásban nevezhető kertben költő madárnak, amennyiben kertben levő villákon, lugasokon is megépítik fészkeiket. Néhány ritka helyen -valamely régi várfal határolta kertben – így a legnagyobb fecske, a sarlósfecske is előkerülhet, amint azt Brassón észleltem. E madár ugyanis fali résekbe építi fészket.

(Növényvédelem, 1933, vol.9, no.10, p.197-199)